

George Valentin Bounegru, *The Northern Necropolis of Apulum „Ambulance Station” 1981–1985. Necropola nordică de la Apulum „Stația de salvare” 1981–1985*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, 207 p. + 45 pl.

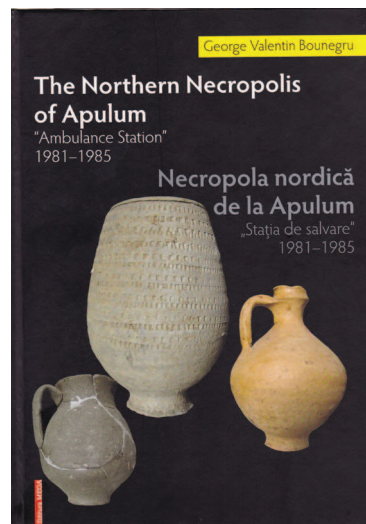
În peisajul publicistic de specialitate apariția unei cărți noi este motiv de bucurie și împlinire pentru autor, dar și o posibilitate pentru cititori de a afla și de a descoperi sau redescoperi noi cercetări și preocupări ale autorului. De la aceasta nu face excepție nici cea mai recentă carte a colegului nostru George Valentin Bounegru de la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia. Această lucrare vine ca o completare și o reorganizare în circuitul științific a cercetărilor arheologice realizate în necropola de nord a unui important sit roman din Dacia. Putem spune că preocuparea colegului nostru pentru cercetarea unuia dintre riturile de trecere cu care fiecare om se întâlnește la finalul vieții are legătură cu perioada de pregătire a doctoratului său, având-o coordonatoare pe prof. univ. emerit Doina Benea, cea care și semnează *Cuvântul înainte* (p. 7–8), aflat în fața *Argumentului* autorului pentru demersul întreprins (p. 9–10) și unde sunt amintite și dificultățile întâlnite în deslușirea realităților arheologice din cercetările efectuate anterior în necropolele *Apulum*-ului (fișe de complexe, foto, desene, descrieri incomplete). Nu în cele din urmă, autorul își îndreaptă mulțumirile către cei care i-au pus la dispoziție, cu bunăvoință și fără nicio rețineră ori teamă, însemnările din timpul cercetărilor arheologice pe care le-au coordonat, dar și către cei cu care a dezbătut și a discutat pe tema necropolelor romane, precum și către colegii albaulieni care i-au înțeles și susținut năzuința.

Alături de *Cuvântul înainte* și *Argumentul* autorului, lucrarea la care facem referire cuprinde opt capitole, la care se adaugă patru anexe, o listă a abrevierilor (p. 133–134), o listă bibliografică (p. 135–145), un index (p. 147–151), precum și un rezumat în limba romană (p. 153–157). Toate acestea sunt susținute de o listă a planșelor (p. 159), care însoțește cele 45 de planșe (p. 163–207).

Capitolul I, *Funerary rites and rituals in the roman world* (p. 11–15) începe cu o prezentare a ceea ce presupune moartea și misterele care o însoțesc în lumea greco-romană, precum și ritualul necesar a fi derulat de către cei rămași în viață. Sunt menționate

de către autor fragmente din scrierile autorilor antici precum Tacitus, Ovidiu, Vergilius, Cicero, Plinius cel Tânăr, Tertulian, ori Lucian din Samosata, referitoare la ritualurile acelor vremuri. Un rol important pentru a desluși cât mai aproape de realitatea acelor vremuri și a ritualurilor de înmormântare îl au monumentele funerare, tocmai de aceea, deși mare parte dintre ele sunt stereotipe, totuși există anumite monumente care vin în ajutorul specialiștilor și pot fi considerate surse credibile de documentare (printre acestea sunt incluse și stelele funerare cu reprezentarea banchetului funerar pe care Lucia Marinescu și Luca Bianchi le-au analizat mai îndepărate). Capitolul al II-lea, *Apulum. Geographical setting* (p. 17–18), cuprinde o descriere detaliată a terenului și a realității geomorfologice, dar și a climei care, cu siguranță, au influențat vegetația și aspectul general al zonei.

Early Beginnings of urban life at Apulum este titlul celui de-al III-lea capitol al cărții (p. 19–25). Aici, autorul menționează că alături de locuirile mai vechi aparținătoare epocilor neolitic, eneolitic, a bronzului și prima vârstă a fierului, dar și cea dacică, epoca romană și-a lăsat adânc amprenta în istoria localității actuale, nu doar prin castrul de legiune, dar și prin cele două centre urbane care s-au dezvoltat aici. Autorul prezintă rezumativ cercetările arheologice anterioare efectuate aici încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în prezent. În cel de-al patrulea capitol, *History of the research in the northern cemetery* (p. 27–31), sunt prezentate cu mai multe detalii campaniile arheologice

efectuate începând cu a doua decadă a secolului al XX-lea, dar o atenție sporită o acordă autorul cercetărilor din anii 1981–1985 și mai ales rezultatelor care s-au conturat. Astfel aflăm că din cele 161 de morminte, 89 erau de incinerare (56%), iar 72 de inhumare (44%). Cercetările arheologice au fost continuate în zonă începând cu anul 2002, fiind vorba de cercetări arheologice preventive. Astfel au mai fost surprinse un număr de 513 morminte din care 445 erau de incinerare.

Următorul capitol, al V-lea, *Funerary Rites* (p. 33–38), realizează o corectă prezentare a tipurilor de rit întâlnite în cadrul necropolei de nord. Mai mult, prezentarea acestora se încadrează într-o tipologie care permite mai apoi realizarea unor analize statistice, dar și atribuire etnică sau încadrare socială, ori temporală. Astfel, în cadrul ritului de incinerare avem două subtipuri (*ustrinum* și *bustum*) cu subvariante, iar în cadrul inhumării sunt identificate cinci subtipuri, printre care sunt incluse și înmormântările cenotaf. Cel mai amplu capitol îl reprezintă, în mod firesc, capitolul al VI-lea, *Grave goods* (p. 39–84). O parte importantă din ritualul de trecere a celui decedat îl deține rolul și locul ofrandelor depuse în morminte, fie că sunt alimentare sau nu, alături de alte obiecte personale. Autorul s-a aplecat cu multă răbdare și rigoare asupra unora dintre acestea, ca de ex. monedele, realizând analize cantitative ale prezenței lor, sau ceramica, pe care a inclus-o într-o tipologie. Alături de aceste vase, în mormintele apulense s-au mai descoperit opaițe, teracote, *bullae*, diferite obiecte de vestimentație sau de port ori de podoabă, piese de echipament militar, obiecte de sticlă. Cu răbdare, autorul ia în discuție fiecare categorie de piese în parte, le analizează, iar acolo unde este relevant apelează și la prelucrarea statistică a lor, dar caută și analogii pentru obiectele care sunt mai rare și mai interesante ca loc de descoperire. Cu alte cuvinte, George Bounegru reușește să extragă întreaga informație pe care o pot oferi aceste piese de inventar funerar.

Penultimul capitol al cărții este dedicat monumentelor funerare (p. 85–88), unele provenite din cercetările anterioare, altele mai nou scoase la lumină. Autorul acceptă chiar ideea ca în preajma necropolei să fi funcționat un atelier de piatrărie, ceea ce este normal; chiar dacă nu erau realizate anumite tipuri de monumente caracteristice Apulum-ului, căci nu avem dovezi directe, clare care să susțină cu tărie acest lucru, totuși necesitatea funcționării unui astfel de atelier este acceptată de către specialiști. În aceste ateliere se realizau obiecte de mai mică importanță, ori piese ale

monumentului funerar care sufereau mici daune în timp sau era incizat textul. Dintre piesele funerare, care provin din această necropolă, se remarcă un sarcofag și o statuie funerară feminină.

Unul dintre cele mai bine încheiate capitole este capitolul al VIII-lea, *Conclusions regarding the funerary rites and rituals in the northern cemetery at Apulum, with emphasis on the 1981–1985 excavation campaigns* (p. 89–97), unde sunt reanalizate și așezate apoi câteva propuneri ale autorului privind atribuirile etnice după ritualul funerar, cu argumentele necesare, dar și încadrarea cronologică și orizonturile cronologice surprinse în cercetările arheologice derulate, precum și atribuirea acestei necropole unuia dintre cele două orașe care s-au dezvoltat la Apulum. Cu destul de multă precauție și nu fără a căuta suficiente argumente, George Bounegru este de părere că această necropolă aparține de *Municipium Septimium*, iar ca extindere a sa propune o direcție de la sud-est spre nord-vest. Se disting mai multe orizonturi cronologice, însă uneori mormintele sunt destul de greu de încadrat cu precizie, existând chiar și înmormântări medievale în zonă. Primele morminte sunt din prima jumătate a secolului al II-lea, materialul arheologic fiind cel care îl ajută cel mai mult în datare (pe baza fibulelor, a echipamentului militar, a monedelor), iar cele mai multe dintre morminte aparțin secolului al III-lea. O categorie aparte de morminte o constituie cele care au var nestins depus în mormânt. Este posibil, spune autorul, ca acestea să fie o caracteristică a unui anumit grup etnic și să nu fie vorba de o împiedicare a răspândirii vreunei epidemii. Mai mult, se constată inexistența materialului arheologic în aceste morminte, însă autorul ar trebui să aibă în vedere faptul că poate au existat depuneri ritualice perisabile, de genul ofrandelor alimentare. O analiză a solului ar fi putut lămuri acest lucru. De asemenea, credem că o analiză antropologică ar fi reușit să aducă un plus de informații în aceste cazuri de depunere a varului.

Lucrarea continuă cu o suită de *Appendice*, numerotate de la 1 la 4. Astfel, în *Appendix 1* (p. 99–121) întâlnim catalogul celor 161 de morminte descoperite în cele 41 de secțiuni cu menționarea întregii informații adunate în timpul cercetării; *Appendix 2, Late roman artifacts found in the stratum or in late context* (p. 123–125), conține un inventar cu cele 36 de artefacte; *Appendix 3, Catalog of the monuments found in the 1981–1985 campaigns* (p. 127–129), cuprinde fragmentele de monumente funerare descoperite; *Appendix 4, Identified Coins* (p. 131–132), prezintă cele 18 monede descoperite, între acestea fiind identificate serii monetare care încep cu

Nerva și se încheie cu Philippus II Caesar, iar cele mai multe sunt emise în timpul dinastiei Severilor. După cele patru *Apendice* urmează *Bibliografia* (p. 135–145), apoi *Index* (p. 147–151), care este de ajutor cercetătorului. Urmează apoi un *Rezumat* (p. 153–157) în limba română, apoi lista ilustrațiilor și planșele atât de necesare unei astfel de monografii. De remarcat acuratețea acestora și faptul că alături de desene și fotografii alb-negru, cartea dispune și de fotografii color, utile mai ales pentru materialul arheologic recoltat din necropolă, dar și pentru desenele de profil.

Cartea colegului George Bounegru, scrisă în limba engleză, a atras cu siguranță atenția specialiștilor din țară, fiind accesibilă și cercetătorilor din străinătate interesați de acest subiect. Maniera facilă, acuratețea prezentării realităților arheologice, dar și modalitatea de abordare și de argumentare a unor situații arheologice îndeamnă la recomandarea acestei lucrări celor care se apleacă cu răbdare asupra încercării de a reîntregi imaginea antichității romane, a modului de viață și al preocupărilor populației care a trăit în anticul *Apulum*.

Mariana Balaci